

Emlékezés Bartakovics Bélára (1792-1873), a Magyar Tudományos Akadémia igazgatósági tagjára

Remembering Béla Bartakovics (1792-1873), Member of the Directorate of the Hungarian Academy of Sciences

Bartakovics Béla rozsnyói püspök, majd egri érsek, a Magyar Tudományos Akadémia igazgatósági tagja 1791. április 5-én (más adat szerint 1792. április 10-én.) született Felsőelefánton (Nyitra vármegye). 1873. május 30-án hunyt el Egerben.

A Magyar Tudós Társaság, a Magyar Tudományos Akadémia jogelődje 1853. március 13-án választotta Bartakovics Bélát igazgatósági tagjának. Igazgatósági taggá választását követően nem tartott székfoglaló előadást, mivel a Magyar Tudós Társaság majd a Magyar Tudományos Akadémia igazgatósági tagjainak esetében nem volt követelmény székfoglaló előadás tartása.

Bartakovics Béla Bartakovics Ferenc országgyűlési követ fia volt, aki 1805 és 1807 között töltötte be ezt a funkciót. Édesanyja Almássy Ágnes volt, akit igen korán, négyéves korában elvesztett. Gimnáziumi tanulmányai végeztével, 1806 és 1807 között, mint novicius tanult a pozsonyi Emericumban, melyet Lósy Imre 1642-ben alapított.

A következő évvel kezdődően, 1808-ban és 1809-ben filozófiát (bölcseletet) hallgatott Nagyszombaton. 1810-től 1813-ig pedig teológiai tanulmányokat folytatott a bécsi Pázmáneumban. Az egyháztörténet is érdekelte. A pesti egyetemen 1815-ben egyháztörténetből ún. szigorlati vizsgát (rigorosum) tett.

1815-ben, a húsvéti ünnepek alatt került sor pappá szentelésére. Ezt követően Sellyén (Baranya vármegye) és Muzslán (Esztergom vármegye) volt káplán (segédlelkész).

1816 novemberében a nagyszombati érseki helynökséghez került. 1820. május 16-ától Rudnay Sándor (1760-1831) esztergomi érsek, bíboros, hercegprímás udvari káplánja, szentszéki jegyző, titoknok és oldalkanonok (canonicus a latere), egészen a hercegprímás 1831-ben bekövetkezett elhunytáig.

Bartakovics Bélát 1836. augusztus 27-én-én szentelték esztergomi kanonokká, 1841. szeptember 13-án pedig nagyszombati érseki főhelyettségévé nevezték ki, mely minőségben 1844. szeptember 22-éig működött.

1844. augusztus 22-én rozsnyói megyéspüspökké nevezték ki. 1845. június 4-én foglalta el hivatalát. Elődje Zichy Domokos (1808-1879), a Kisfaludy Társaság egyik alapító tagja, utódja pedig Kollárcsik István (1796-1869) volt. Rózsnyón csaknem hat éven át volt püspök.

Bartakovics Béla 1845-ben kijavíttatta a püspöki hivatal tűz által szerzett sérüléseit. Tisztségénél fogva a főrendi tábla tagjaként részt vett az 1847-1848. évi pozsonyi országgyűlésen, amelyen a konzervatív irányzat hívének számított. Az 1848/1849. évi forradalom és szabadságharc idején távol tartotta magát a politikai eseményektől és kizárólag egyházmegyéjének ügyeivel foglalkozott.

1848. szeptember 7-én leégett a rozsnyói szeminárium. Bartakovics Béla adománya tette lehetővé a szeminárium rövid időn belül történő újjáépítését. Rendszeres pénz- és természetbeni

adománnyal segítette a putnoki iskolát. Anyagilag támogatta a tehetséges diákokat, árva gyermekek számára iskolákat alapított és támogatta a rozsnyói szegényház létrejöttét.

Bartakovics Béla 1851. április 2-ától elhunytáig egri érsek volt. Elődje Pyrker János László (1772-1847), utódja pedig Samassa József (1828-1912) volt.

Említést érdemel, hogy egri érsekké történt kinevezése után is támogatta a rozsnyói Szent Vince nővérek kolostorát.

Bartakovics Béla megkapta az 1764. május 5-én Mária Terézia által alapított Magyar Királyi Szent István-rend (Ordo Equitum Sancti Stephani Regis (Hungariae) Apostolici) nagykeresztjét. Itt utalunk arra, hogy Bartakovics Béla mint esztergomi érsek, a nagykereszt kitüntetésre, állandó rendtagként, a rend prelátusaként, látta el a Magyar Királyi Szent István-rend egyházzal kapcsolatos teendőit.

1851. november 27-én az uralkodó, I. Ferenc Józseftől a komoly társadalmi presztízzsel járó belső titkos tanácsosi címet adományozta Bartakovics Bélának.

Fontos megemlíteni, hogy Bartakovics Béla, mint az egri főegyházmegye (Archidioecesis Agriensis) érseke, Heves és Külső-Szolnok vármegye örökös főispánja is volt. Főispáni teendőit lelkiismeretesen látta el.

Említést érdemel, hogy Eger város javára lemondott a kilencedről valamint a taksákról. Eger tulajdonába adta továbbá több száz hold, korábban bérletbe adott földjét is.

Igen jelentős adományokkal támogatta a Magyar Tudományos Akadémiát, a Szent István Társulatot és már alapításától kezdve az Erdélyi Múzeumot.

Érseki székhelyén, Egerben 1861-ban visszaállította a Helytartótanács által 1850-ben bezáratott, 1740-ben alapított egri érseki jogakadémiát (Collegium Juridicum vagy más néven – az alapító Foglár György nevére utalva - Collegium Foglarianum). Az érseki jogakadémián kötelező diszciplína volt a katolikus kánonjog (ius canonicum).

Bartakovics Béla ugyancsak Egerben leánynevelő intézetet is alapított. Nevéhez fűződik a nyolcosztályos gimnázium létrehozása is. Megemlítendő továbbá, hogy Bartakovics Béla nevéhez fűződik az egri érsekség területén több népiskola, valamint az egyházi és szociális intézmény létrehozását igen hatékonyan szorgalmazó, előmozdító intézkedés.

Kezdeményezte az egri érseki gyűjteményekből és egyéb magángyűjteményekből Eger város első múzeumának, az Egri Érseki Líceum Múzeumának megalakítását. A múzeum 1874. évben történt megnyitását azonban már nem élhette meg.

Több irodalmi és történelmi művet adott ki saját költségén. Anyagi támogatása tette lehetővé többek között Szabó István Homérosz-fordításának megjelentetését. Ugyanez vonatkozik Heves- és Külső-Szolnok vármegyék leírásának kiadására, mely 1868-ban jelent meg. Több neves külföldi történész és egyháztörténész munkájának magyar nyelvre fordítását és kiadását is jelentős költség hozzájárulással támogatta.

A Szentírás Káldi György-féle magyar fordításának új átdolgozásával Tárkányi Bélát (1821-1886), a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagját bízta meg. A munka az ő költségén

jelent meg 1865-ben. Mikes Kelemen „Törökországi leveleinek” kéziratát 1867-ben Bartakovics Béla vásárolta meg Toldy Ferentől (1805-1875), a Magyar Tudományos Akadémia rendes és igazgatósági tagjától, 1835 és 1861 között titoknokától az egri érseki líceum könyvtára számára.

Az egri jogakadémiát megnyitó beszéde megjelent a Pesti Naplóban (1862. 178. szám). Az orvosok és természetvizsgálók Egerben tartott XIII. gyűlését megnyitó beszéde pedig a Munkálatok XIII. 1869. évi kötetében. Az egri főegyházmegyei papság Bartakovics Béla aranymiséjének ünnepére Emlékkönyvet adott ki Egerben 1865-ben.

Elhunytát követően Tárkányi Béla tartott fölötte érdemeit méltató emlékbeszédet a Szent István Társulat 1874. március 19-én tartott XXII. nagygyűlésén.

Alsóelefánton temették el, ahol külön kriptát építettek számára. A kriptát 2001-ben az esztergom-budapesti és az egri főegyházmegyék támogatásával felújították. Emlékét őrzi az egri, róla elnevezett közösségi ház (Bartakovics Béla Közösségi Ház), amelynek korszerűsítésére, teljes megújítására 2019-ben került sor.

Bartakovics Béla fontos szerepet játszott főpapként, korábban, még az 1848-1849. évi forradalom és szabadságharc előtt a magyar nyelv hivatalos nyelvként történő elfogadtatásában. Ez a példaértékű, iránymutatásul szolgáló elkötelezettsége a magyar nyelv ügye mellett komoly szerepet játszott abban, hogy az eredetileg a magyar nyelv ápolására létrehozott Magyar Tudós Társaság (Magyar Tudományos Akadémia) igazgatósági tagjául választotta.

Bartakovics Bélának az egyházi liturgiához kapcsolódó, nyomtatásban is megjelent érseki beszédei és szentbeszédei széles körben ismertek voltak. A magyar nyelv művelése és a Magyar Tudós Társaság (Magyar Tudományos Akadémia) érdekében kifejtett tevékenysége a XXI. században is példaértékűek.

Bartakovics Béla főbb munkái

Dictio qua vener. clero vicarialis districtus Tirnaviensis die 27. martii 1845. Tirnaviae supremum sibi valedicenti respondit. Tirnaviae, 1845.; Egyházi beszéd, melyet püspöki székbe igtatása ünnepélyén a rozsnyói székesegyházban tartott. Rozsnyó. 1845.; Főpásztori levelek és szent beszédek. Eger, 1865. és *Brevis notitia historica archi-episcopatus Agriensis...* (átdolgozása a *Brevis. notitia historica*-nak, melyet Cselkó Károly apátfalvi plébános írt, és amelyet 1832-től az egri egyházmegyei névkönyvekben időnként kinyomatott.)

Felhasznált irodalom

Emlékkönyv Bartakovics Béla egri érsek arany miséjének ünnepére. Eger, 1865.; Perger János: Kis-Apponyi Bartakovics Béla egri érsek. Eger, 1865.; Maszlaghy Ferenc: Bartakovics Béla emlékezete. Új Magyar Sion 1873.; Vincze Alajos: Bartakovics Béla emlékezete. Egri Egyházmegyei Közlöny 1873.; Udvardy László. Az egri érseki joglíceum története 1740-1896. Eger, 1898.; Kollányi Ferenc: Esztergomi kanonokok. 1100–1900. Esztergom, 1900.; Kiss Péter: Bartakovics Béla. Magyar múzeumi arcképcsarnok. Budapest, 2002.; A Pécsi Püspöki Joglíceum emlékezete. Szerk. Kajtár István és Pohánka Éva. Pécs, 2009. és Tengely Adrienn: Bartakovics Béla érsek a kultúra mecénása. Líceum Kiadó, Eger, 2017.

Hamza Gábor
egyetemi tanár, az MTA rendes tagja
Eötvös Loránd Tudományegyetem (ELTE)
Állam- és Jogtudományi Kar
e-mail: gabor.hamza@ajk.elte.hu